

Chet tillarini o'qitishda zamonaviy intensiv metoddan foydalanish

Maripova Gulsora

Farg'ona davlat universiteti Tabiiy yo'nalishlar bo'yicha chet tillari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya : maqolada chet tillarini samarali intensiv metod yordamida o'rgatish, bugungi kunda chet tillarini o'rganish zarur ekanligi bayon etib o'tilgan. Bu hozirgi kundagi ta'lim tarbiya jarayonini yaxshilash, uchun xal qilinishi kerak bo'lgan eng muhim muammolardan biri ekanligi takidlab o'tilgan.

Kalit so'zlar : metod, intensiv, muammo, chet tili, nems tili, ingliz tili, zamonaviy, ilmiy, nazariy, yangi.

Hozirgi vatqda nafaqat chet tiliga o'qitish bo'yicha balki barcha fanlarga o'qitishni, o'rgatishni yangi-yangi metodlarini izlab topish va uni amalda sinab ko'rish to'g'risida ko'p ishlar qilinayapti. Bu hozirgi kundagi ta'lim tarbiya jarayonini yaxshilash, uchun xal qilinishi kerak bo'lgan eng muhim muammolardan biridir. Agar avval chet tili o'qitish shu til sistemasini o'rganish deb qaralgan bo'lsa, keyingi yillarda o'qitishdagi muhim ko'zlangan narsa bu o'quvchilarni chet til nutqini o'stirishdan iborat bo'ldi. Shuni aytish kerakki chet til o'rganishdagi bu maqsadlar, o'z-o'zidan yoki boshqa kimsalar yoki shaxs tomonidan qo'yilmaydi, balki lingvistika va psixologiya fanlaridagi o'zgarishlar va jamiyatning ijtimoiy rivojlanib borishi bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan: Audiolingval metodni olib ko'raylik. Bu metodning yuzaga kelishiga lingvistika fanidagi o'zgarishlar, ya'ni struktural oqimni ta'siri bo'ldi.

U quyidagi omillarni o'z ichiga oladi:

- Chet til o'rgatish avval og'zaki nutqqa o'rgatishdan boshlanmog'i zarur;
- Til o'rganish turli strukturalar, nutq na'munalari asosida amalga oshiriladi;
- Mashqlar ham tilga asoslangan holda til materialini ko'p marta takrorlashni talab qiluvchi mashqlar bo'lishi kerakligini taqozo etadi;
- Grammanik namunalar va leksikani tanlash chet tili bilan ona tilini qiyoslashning natijalariga bog'liq bo'lishi kerak.
- Talaffuzga katta e'tibor talab etiladi.

.Bu metodning asosiy kamchiligi, mexanik mashqlarning ko'pligi va haqiqiy nutq mashqlarining ozligidir. Bu metod asoschilari metodist olimlar Ch.Friz va R.Ladolardir. Masalan: Ch.Friz: boshlang'ich etapning asosiy mazmuni strukturalarni o'rganishni tashkil qilishi kerak deydi. Grammatikaning ko'nikmalarni hosil qilish xam shunga asoslangan bo'lishi maqsadga muvofiq.

Ch.Friz bilan R.Ladoning fikricha o'quvchilar avval og'zaki nutqda ishlatiluvchi strukturalarning (gaplarning) yig'indisini eslab qolishlari kerak. Keyinchalik shu strukturalar asosida yangi-yangi gaplar tuzishi talab etiladi, ya'ni malaka va ko'nikmalar moil qilinishi kerak. Bular trenirovkaga mo'ljallangan mashqlar yordamida amalga oshiriladi. Keyinroq g'arbda yangi bir metod shakllana boshladi. Bu audio-visual metod edi. Uning asoschilari sifatida Yugoslavialik metodistlar P.Guberin va Frantsuz Per Rivon, L.Gugeneym va boshqalarni keltirish mumkin. Bu metod tilni (til materialini) eshitish va ko'rish orqali tez eslab qolishga asoslangan. Bu metodning asosiy foydasi shundaki u o'rganayotgan til materialini xayotiy situatsiyaga bog'lab o'rganishni taqozo etadi. Til o'rganish asosan ko'rib, tinglab, tushunishga asoslangan. Bu metod mualliflarining fikrlariga ko'ra kundalik turmushda ko'p uchrab turadigan mavzularni o'z ichiga qamragan (masalan: kvartira, uy jixozlari, savdo-sotiq va x. k.) o'rganishni maqsad qilib qo'yadi. Ularni o'zlashtirish esa asosan ko'rib qabul qilish sezgilari asosida va texnik vositalardan keng foydalanish orqali amalga oshiriladi. Chet-til o'qitishni intensivlashtirish masalasi yuzasidan mamlakatimizda va chet ellarda ancha ishlar qilindi va qilinmoqda. Bular yangi intensiv metodlarni yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Xo'sh, intensiv metod o'zi nima? Uni qanday tushinish mumkin? Intensiv o'qitish degan, so'zning birimch ma'nosi bu- qisqa vaqt ichida o'quvchilarni o'rganilayotgan chet tilida nutq faoliyatini amalga oshirishga, ya'ni gapirishga o'rgatishdir. Bu asosan o'quvchilarning ichki psixologik imkoniyatlariga va hotira zahirasiga tayangan holda amalga oshiriladi. (Leontev A. A. Kitaygorodskaya). Demak, intensiv metod (yoki intensiv) o'qitishning quyidagi ikki harakterli xususiyatini ko'rsatish mumkin: Qisqa vaqt ichida ma'lum hajmdagi o'quv materialini o'rganish va shunga mos chet tilidagi nutqiy faoliyatni amalga oshirish; Shaxs hotirasining barcha zahiralardan (psixologik imkoniyatlaridan) maksimal darajada foydalanish ya'ni o'quvchilarning faolligini oshirish. Keyingi yillarda dars jarayonida o'quvchilar faolligini oshirish yuzasidan

ko'p ishlar qilish zarurligi taqozo etilmoqda. Talaba shaxsi xotirasining ichki imkoniyatlaridan foydalangan holda ularning darsdagi faolligini oshirishda nutqiy muloqot muhitini shakllantirish eng muhim vazifalardan biri. O'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan usullar va turli ko'rgazmali qurollar shu maqsadga yo'naltirilmog'i lozim. Nutqiy muloqotga yo'naltirilgan psixiologik vaziyat o'quvchilarning faolligini oshirishdagi zaruriy vazifalardan biridir. Taniqli metodist olimlardan biri E.I.Passovning aytishicha hozirgi vaqtdagi chet til o'qitishda amalda qo'llanilayotgan kommunikativ yondashish nutqiy vaziyatlarga asoslangan tezkor (intensive) o'qitishning bir ko'rinishidir.

Intensiv metodlar haqida qisqacha sharx. Intensiv metod dastlab XX asrning boshlarida "To'g'ri" metod asosida shakllana boshladi. Prof. E. I. Gezning aytishicha "To'g'ri metod chet tilini intensiv o'qitishga qulay imkoniyat va asos yaratib berdi". To'g'ri metodning ba'zi bir printsiplari tomonlarini chunonchi, og'zaki nutqqa bo'lgan qiziqish, ayniqsa dialogik nutq uchun nutqiy vaziyatlar tanlash, o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirish kabi talablari hozirgi zamonaviy intensiv metodlarning u yoki bunisiga asos qilib olingan. Bu tabiiy albatta, chunki har bhar bir yangi metod o'zidan oldin o'tgan metodning yaxshi tomonlarini saqlab qoladi.

Shunisi harakterliki Lozanov o'z oldiga chet til o'qitish metodikasini ishlab chiqishni vazifa qilib qo'ygani yo'q. 60-70 yillar Lozanov metodikasi chet til o'rganishda qo'llashga harakat qilib ko'rildi. Hozirgi vaqtda olimlar va metodistlar intensiv metodikani mamlakatimizda qollanilayotgan "O'ngli - amaliy" metod bilan mujassamlashgan holda yo'llarini ishlab chiqishdi. Bu metodning (Lozanov) faqat ayrim printsiplarini qo'llash maqsadga muvofiq degan. 1. Эмоционально – смысловой метод (И. Ю. Шехтер) roli o'yinlar jarayonida mazmunli o'zgartirishga asosiy e'tiborni jalb qilish. Bunday qarash kishining shaxsiy fikrlashi qandaydir til birliklarining majmuasidan kelib chiqmaydi degan qarashga asoslanadi. Bu metoddagi asosiy vosita - kommunikativ vazifalar sistemasida. Bu metod bo'yicha o'qitish 3 shaklga (davrga) bo'linadi: a) Xayotda eng ko'p uchraydigan situatsiyalar asosida gapirishga o'rganish. Gramatika organilmaydi, uy vazifasi ham yo'q. Bu davr oxiriga kelib 1200-1400 leksik birlikni o'z ichiga olgan o'quv matnlarini o'qish mumkin. b) Biror kasb-korga ta'luqli nutqiy jarayonga o'tish. Manologik nutq har tomonlama keng rivojlanadi. Asta-sekin tarjima asarlaridan ko'chirma olish (реферирование) yozuv va gramatika o'rganishga o'tiladi. Ilmiy - sissiy harakterga ega bo'lgan matnlardan foydalanib, kasbga ta'luqli muammoli situatsiyalardan tashkil topgan turli o'yinlar asosida chet til o'rgatish. c) Nutq tobora ma'lum kasb bo'yicha shakllantirila boriladi. Maxsus matnlar, ishga ta'luqli xujjatlar, kasb bo'yicha xat yozishuvlar o'quv materialini tashkil qiladi. 2. L. Gegechkori taklif qilgan intensiv kurs katta yoshdagilarni o'qitishga mo'ljallangan. Bunda ham 3 davr ajratiladi. Davrlar o'rtasidagi etap (ya'ni til tayorgarligi etapi) bu metodni boshqa metodlar bilan farqlashdagi asosiy xususiyatdir. Bunda til materiali ongli o'zlashtiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shatilov S, F Metodika obucheniya nemetskomu yazyku v sredney shkole, L. Prosveshenie 1977 god, str. 65-72,
2. Passov E. I. Uslovno - recheviye uprajneniya. Xoshimov U. X. va I. Ya. Yakubov Ingliz tili o'qitish metodikasi. 1893 yil. O'qituvchi nashriyoti
3. J.Djalolov O'rta maktabda ingliz tili o'qitish metodikasi. Toshkent, O'qituvchi nashriyoti 1997 yil.